

Voedingsaanbod in het mbo

Deel A: Inventarisatie van beleid en praktijk rond het voedingsaanbod op instellingsniveau

Paul Duijvestijn
Marieke de Groot

RAPPORT

Voedingsaanbod in het mbo

Deel A: Inventarisatie van beleid en praktijk rond het voedingsaanbod op instellingsniveau

Paul Duijvestijn
Marieke de Groot

Met medewerking van:
Sanneke Verweij

Amsterdam, 26 juli 2012

Paul Duijvestijn
Senior onderzoeker/adviseur
pduijvestijn@dsp-groep.nl

Marieke de Groot
Onderzoeker/adviseur
mdegroot@dsp-groep.nl

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Beleidsmatige aandacht voor het thema gezonde voeding in het mbo	6
3	De praktijk: het voedingsaanbod	8
4	Maatregelen en plannen	9
5	Visie op rol van mbo-instellingen	11
6	Conclusies en aanbevelingen	12

1 Inleiding

Aanleiding en doel

Sinds 2006 doet DSP-groep in opdracht van de MBO Raad monitoronderzoek naar de aandacht voor bewegen en sport binnen mbo-instellingen. De afgelopen jaren is de scope van de MBO Raad verbreed: zij wil een bijdrage leveren aan het stimuleren van een actieve, gezonde leefstijl in de meest brede zin van het woord. Ook het stimuleren van een gezond voedingspatroon rekent de MBO Raad tot haar takenpakket, onder meer in het kader van het Convenant Gezond Gewicht, de Impuls Jeugd en Gezondheid voor Onderwijs en het Handvest Gezonde Kantine. Het RIVM doet al enige jaren onderzoek naar het kantineaanbod binnen het voortgezet onderwijs en een uitbreiding hiervan naar het middelbaar beroepsonderwijs lijkt een logische stap. Vandaar het initiatief van de MBO Raad om samen met RIVM en DSP-groep te komen tot een stand-van-zaken onderzoek naar het voedingsaanbod in het mbo. Het onderzoek dient zicht te geven op twee aspecten. In de eerste plaats moet het de beleidsmatige aandacht voor het thema binnen mbo-instellingen in beeld brengen. Daarnaast is zicht op de praktijk gewenst, met als meest prangende vraag: hoe ziet de verhouding tussen gezonde en ongezonde producten eruit? Deze informatie biedt een basis om komende jaren het voedingsaanbod binnen het mbo positief te beïnvloeden en de effecten van maatregelen te kunnen bepalen.

Opzet van het stand-van-zaken onderzoek: instellings- versus locatieniveau

Nederland telt 66 mbo-instellingen: ROC's, AOC's en vakscholen. De meeste van deze instellingen beschikken over verschillende locaties. Beleid en keuzes omtrent het voedingsaanbod kunnen worden bepaald op centraal (instellings-)niveau, maar ook op decentraal (locatie-) niveau. Daar kunnen ook verschillende verantwoordelijken voor zijn.

Via een getrapte werkwijze zijn beide niveaus in het onderzoek betrokken. Gestart is met een enquête op instellingsniveau. Hiervoor zijn de centrale facility managers van de 66 mbo's benaderd. Via hen is een eerste breed beeld verkregen van het beleid en de praktijk op het gebied van voeding in hun instelling. In hoeverre is er beleidsmatige aandacht voor het thema gezonde voeding? Welke maatregelen zijn in dat kader genomen? Hoe kan de verhouding tussen gezonde en minder gezonde producten in het algemeen worden getypeerd? Bestaan er op dit gebied grote verschillen tussen locaties? En hoe en door wie komen beslissingen hieromtrent tot stand?

Vervolgens zijn 10 mbo-instellingen geselecteerd voor een nadere verdieping op locatieniveau. Daarbij zijn vijf mbo-instellingen, die zijn aangesloten bij het programma Gezonde Scholen¹, afgezet tegen vijf waarvoor dat niet geldt. Tevens is bij de selectie gezorgd voor spreiding naar grootte van de instelling, regio en beslissingsniveau.

Voorliggende rapportage (deel A) doet verslag van het eerste deel van het onderzoek, dat zich richt op het instellingsniveau. Het RIVM rapporteert over het verdiepingsonderzoek op locatieniveau (deel B).

Noot 1 Momenteel zijn 12 mbo-instellingen hierbij aangesloten. Zij werken met de Handleiding Gezonde Scholen en worden hierbij ook ondersteund.

Werkwijze en respons van het onderzoek op instellingsniveau

Via het eerder genoemde onderzoek naar beweging en sport in het mbo zijn contactpersonen achterhaald door te vragen naar de persoon binnen de instelling die instellingsbreed het beste zicht heeft op het voedingsaanbod. Meestal gaat het hierbij om een centrale facility manager. Deze mensen is vervolgens verzocht een (digitale) enquête in te vullen, bestaande uit 15 vragen over beleid en praktijk van het voedingsaanbod binnen de instelling.

In totaal hebben 49 van de 66 mbo-instellingen in het onderzoek geparticipeerd; een respons van 74 procent. 32 contactpersonen hebben de vragenlijst digitaal ingevuld, bij 16 is de vragenlijst telefonisch afgenomen en 1 mbo-instelling bleek in het geheel niet over een voedingsaanbod te beschikken. Zie Tabel 1 voor het overzicht.

Tabel 1 Overzicht respons

	Aantal mbo-instellingen
Webenquête (zelf ingevuld)	32
Telefonische enquête (afgenomen door onderzoekers)	16
Geen voedingsaanbod	1
Weigering deelname	2
Non-respons (niet kunnen bereiken, geen reacties)	15
Totaal	66

Leeswijzer

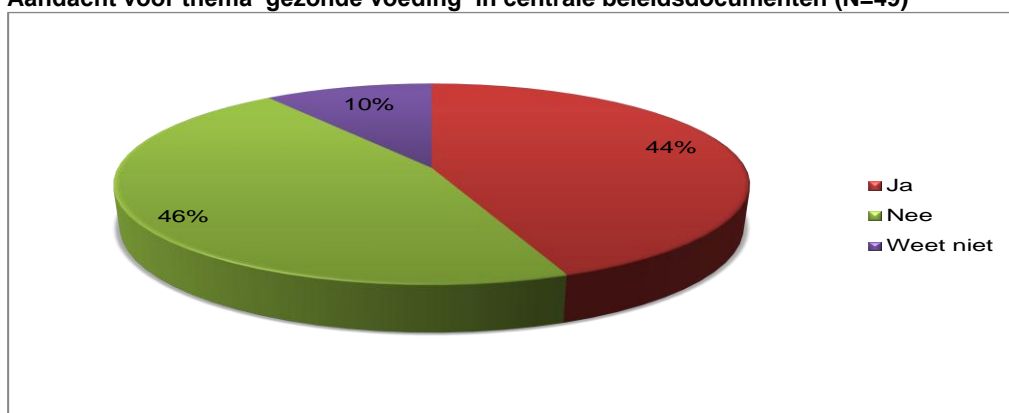
In het volgende hoofdstuk gaan we in op de beleidsmatige aandacht die er is voor het thema gezonde voeding binnen de mbo-instellingen, alsmede het niveau waarop beslissingen hieromtrent worden genomen. Hoofdstuk 3 geeft een beeld van het voedingsaanbod op de mbo-instellingen. Hier wordt onder meer duidelijk wat de verhouding is tussen gezonde en minder gezonde producten. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de maatregelen, die mbo-instellingen hebben getroffen om een gezond voedingspatroon onder hun studenten te bevorderen. Ook de plannen die mbo-instellingen hebben op dit gebied komen hier aan bod. Hoofdstuk 5 biedt plek voor de visie van de in het onderzoek betrokken facility managers: hier wordt duidelijk hoe zij aankijken tegen de rol van mbo-instellingen in het stimuleren van een gezond voedingspatroon. Hoofdstuk 6 tenslotte bevat de conclusies en aanbevelingen.

2 Beleidsmatige aandacht voor het thema gezonde voeding in het mbo

Beleidsmatige aandacht voor het thema 'gezonde voeding' op centraal (cvb)-niveau

Op bijna de helft van de mbo-instellingen is er op centraal niveau expliciete aandacht voor het thema 'gezonde voeding', blijkt uit een paragraaf hierover in centrale beleidsdocumenten van het college van bestuur (cvb), zoals een visiedocument, de missie statement en/of het meerjarenbeleidsplan. Een op de tien facility managers heeft hier geen zicht op. Zie Figuur 1.

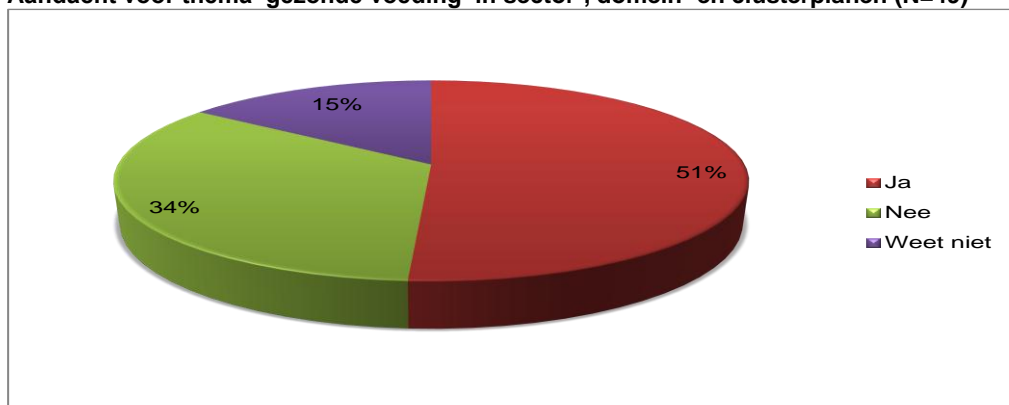
Figuur 1 Aandacht voor thema 'gezonde voeding' in centrale beleidsdocumenten (N=49)

Beleidsmatige aandacht voor het thema 'gezonde voeding' op decentraal niveau

Op decentraal niveau heeft het thema, naar inschatting van de centrale facility managers, een plek in 51 procent van de sector-, domein- en clusterplannen. 15 procent van de facility managers heeft hier geen zicht op. Zie Figuur 2.

Figuur 2 Aandacht voor thema 'gezonde voeding' in sector-, domein- en clusterplannen (N=49)

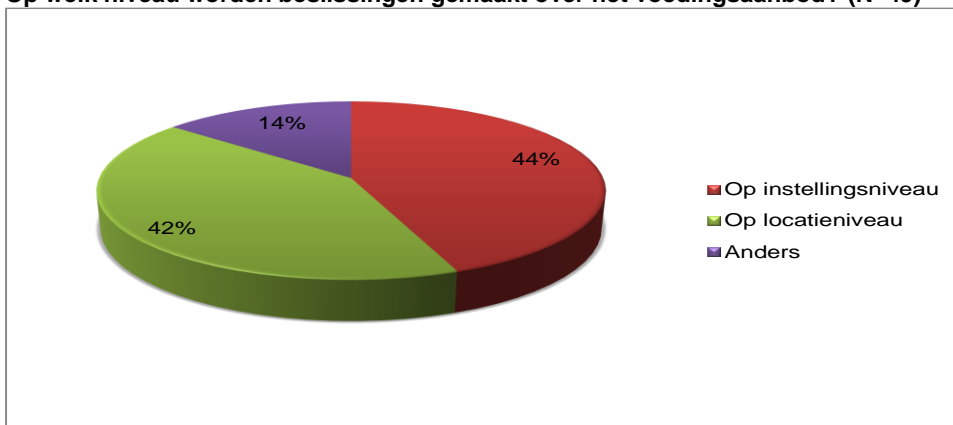

Bij 13 mbo-instellingen is het thema gezonde voeding op zowel centraal als decentraal niveau verankerd. 4 mbo's hebben wel op centraal niveau beleidsmatige aandacht voor het thema, maar niet op decentraal niveau. Bij elf instellingen is het andersom: daar heeft voeding alleen een plek in decentrale beleidsdocumenten.

Op welk niveau worden beslissingen omtrent het voedingsaanbod gemaakt?

Beslissingen over het assortiment aan etenswaren, snoep, tussendoortjes en dranken worden door ongeveer evenveel mbo-instellingen op instellingsniveau (44%) als op locatieniveau gemaakt (42%). In de categorie *anders* (14%) wordt aangegeven dat er vaak centraal wordt bepaald wat het voedingsaanbod is, maar dat er per locatie verschillen zijn. Die verschillen hangen samen met de grootte van de locatie en van de vraag of er een cateraar actief is op die specifieke locatie. Eén mbo-instelling geeft aan dat het aanbod deels centraal en deels op locatieniveau wordt bepaald.

Figuur 3 Op welk niveau worden beslissingen gemaakt over het voedingsaanbod? (N=49)

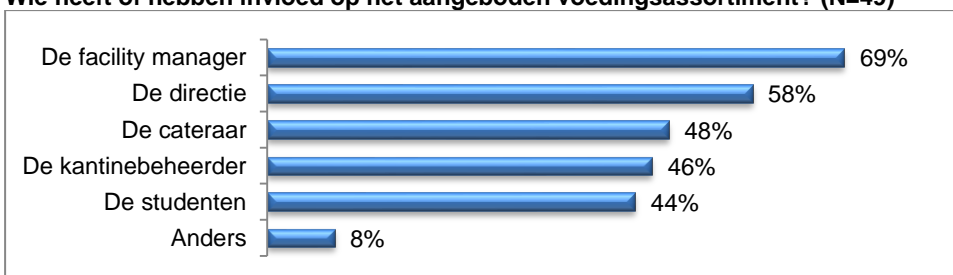

Wie heeft of hebben invloed op het aangeboden voedingsassortiment?

“Bij de aanbesteding is een basispakket (vast) en een commercieel pakket (door de cateraar te bepalen) afgestemd. Het aanbestedingsteam bestond uit afgevaardigden van diverse geledingen binnen de school.”

Op het gros van de mbo's (81%) zijn meerdere partijen betrokken bij de samenstelling van het voedingsassortiment. Gemiddeld worden 2,7 antwoorden c.q. groepen aangekruist bij deze vraag. Het vaakst genoemd worden de facility managers: op 69 procent van de mbo-instellingen zijn zij betrokken bij de keuzes omtrent het voedingsassortiment. Ook de directie heeft in veel gevallen (58%) invloed. Op bijna de helft van de mbo-instellingen hebben de cateraar (48%) en kantinebeheerder (46%) een belangrijke stem. 44 procent geeft aan dat ook de mening van studenten zwaar weegt. In de categorie *anders* (8%) worden onderwijsmanagers en keukenmedewerkers genoemd.

Figuur 4 Wie heeft of hebben invloed op het aangeboden voedingsassortiment? (N=49)

“De kantine is hier van een particulier. Wij hebben als MBO-instelling niks in te brengen.”

3 De praktijk: het voedingsaanbod

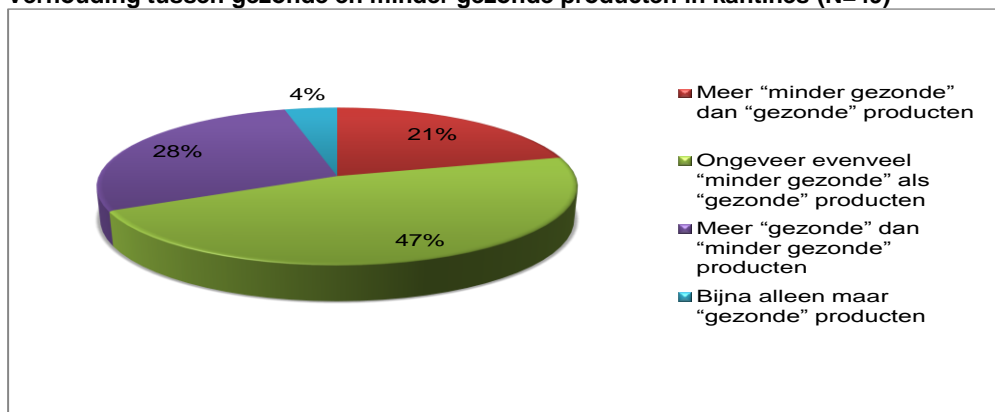
Aanwezigheid van kantines, (fris)drink- en snoepautomaten

De meeste mbo-instellingen bestaan uit meerdere locaties. Het varieert van 1 tot 54 locaties. Veruit de meeste locaties van mbo-instellingen beschikken over zowel een kantine (85%), een (fris)drankautomaat (91%), als een snoepautomaat (82%). 66 procent van de mbo-instellingen geeft aan dat op al hun locaties een kantine en snoepautomaat aanwezig is. 79 procent van de mbo's hebben op alle locaties (fris)drankautomaten staan. Vier instellingen hebben geen enkele snoepautomaat. Eén instelling heeft in het geheel geen voedingsaanbod.

Verhouding tussen gezonde en minder gezonde producten

Bijna de helft van de facility managers (47%) schat in dat het aantal gezonde en minder gezonde producten, dat wordt aangeboden in de kantine(s) van de instelling, elkaar in evenwicht houdt. Twee mbo's (4%) bieden bijna alleen maar gezonde producten aan. Geen enkele mbo heeft vrijwel alleen ongezonde producten in het assortiment. Zie Figuur 5.

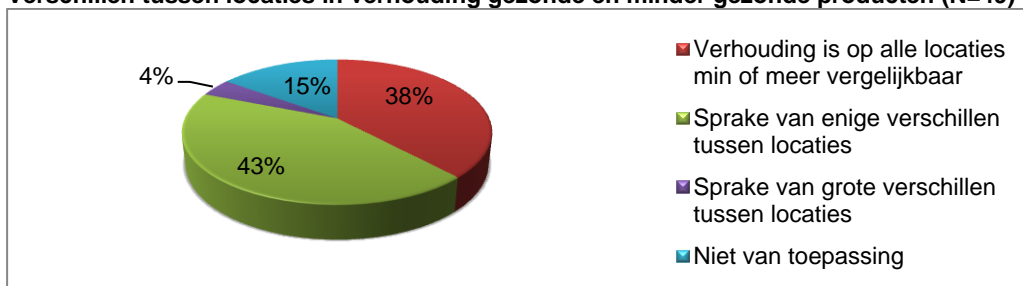
Figuur 5 Verhouding tussen gezonde en minder gezonde producten in kantines (N=49)

Verschillen tussen locaties

Twee mbo-instellingen (4%) geven aan dat er grote verschillen tussen locaties bestaan in de verhouding tussen gezonde en minder gezonde producten. De overige mbo's spreken van enige (43%) of zeer beperkte verschillen (38%). Voor 15 procent van de mbo-instellingen is dit item niet van toepassing omdat ze maar over één locatie beschikken en/of het aanbod instellingsbreed wordt bepaald en er dus geen verschillen zijn. Zie Figuur 6.

Figuur 6 Verschillen tussen locaties in verhouding gezonde en minder gezonde producten (N=49)

4 Maatregelen en plannen

Maatregelen ter bevordering van een gezond voedingspatroon

94 procent van de mbo-instellingen heeft één of meer maatregelen genomen om een gezond voedingspatroon onder studenten te bevorderen. Gemiddeld heeft elke instelling 3 maatregelen doorgevoerd. Driekwart (76%) van de mbo-instellingen geeft aan dat die maatregelen voor al hun locaties gelden. Gemiddeld zijn de genomen maatregelen op 89 procent van de locaties van mbo-instellingen doorgevoerd.

Om welke maatregelen gaat het? Maar liefst 79 procent van de mbo's heeft het assortiment gezonde producten uitgebreid. Ongeveer de helft heeft gezonde producten toegevoegd aan de automaten (49%) en/of een deel van de minder gezonde producten uit het assortiment gehaald (45%). Op 38 procent van de mbo-instellingen is er aandacht voor het thema in het reguliere onderwijsprogramma. Een derde doet mee aan het programma 'De Gezonde Schoolkantine' en nog eens 13 procent aan andere projecten op het gebied van voeding of overgewicht. 28 procent biedt gezonde producten goedkoper aan dan de ongezonde producten. Twee mbo's (4%) geven aan frisdrank- en/of snoepautomaten te hebben verwijderd. Slechts één mbo heeft afspraken met aanbieders in de omgeving gemaakt over de verkoop van snoep of snacks aan studenten. Het verbieden van bepaalde ongezonde producten op school, zoals candybars of chips, vindt op geen enkele mbo-school plaats. Zie Figuur 7.

Figuur 7 Genomen maatregelen ter bevordering van een gezond voedingspatroon (N=49)

Andere maatregelen, die door een of meer mbo-instellingen zijn genomen:

- Gezonde voeding wordt gepromoot met een smiley-systeem en aanbiedingen.
- Via een kleurcodering (stoplichtsysteem) wordt aangegeven hoe (on)gezond een product is.
- In de kantine wordt aangegeven door middel van symbolen welke producten vaak, minder vaak en liever niet gebruikt mogen worden.
- Er worden geen energydrinkjes verkocht.
- Studenten hebben het aanbod onderzocht en de facility afdeling geadviseerd.
- In overleg met de cateraar worden uitsluitend gezonde producten aangeboden.

Concrete plannen om een gezond voedingspatroon onder studenten te bevorderen

70 procent van de mbo-instellingen geeft aan concrete plannen te hebben om in de (nabije) toekomst een gezond voedingspatroon onder studenten te bevorderen. Daarbij denken zij er vooral aan om het assortiment gezonde producten uit te breiden (69%), het assortiment minder gezonde producten in te perken (50%) en de inhoud van de automaten gezonder te maken (50%). 56 procent is van plan om aandacht te gaan besteden aan het thema gezonde voeding in het reguliere onderwijsprogramma. Zie verder Figuur 8.

Figuur 8 Concrete plannen hebben betrekking op... (N=49)

Andere maatregelen, die mbo-instellingen voor ogen hebben, zijn:

- De kantine door studenten zelf laten runnen.
- Een doorlopende promotie van gezonde producten om bewustwording te stimuleren. Bijvoorbeeld door een gezond broodje van de week te introduceren.
- Uitsluitend aanbieden van gezonde voeding.
- Een cateraar kiezen die aandacht heeft voor gezonde voeding.

“Je moet met het aanbod aansluiten bij de doelgroep: bij techniek willen ze geen broodjes gezond, dat blijft daar liggen. Maar bij kunst en cultuur juist wel.”

Verschillen tussen huidige maatregelen en plannen

In vergelijking met de maatregelen die nu al zijn doorgevoerd binnen mbo-instellingen valt op dat men in de toekomst vooral meer wil gaan inzetten op: deelname aan voedingsprojecten (13% doet dat nu en 34% heeft plannen in die richting), het goedkoper maken van gezonde producten (28% nu, 41% met plannen), meer aandacht voor het thema in de lessen (38% nu, 56% met plannen) en maken van afspraken met winkels in de omgeving (2% nu, 13% met plannen).

5 Visie op rol van mbo-instellingen

“Alle ongezonde producten op school verbieden heeft geen zin. Dat leidt ertoe dat studenten buiten de deur gaan shoppen, met mogelijke overlast tot gevolg.”

Stimuleren van een gezond voedingspatroon: een verantwoordelijkheid van mbo-instellingen?

Hebben mbo-instellingen een verantwoordelijkheid aangaande het stimuleren en faciliteren van een gezond voedingspatroon onder studenten? Die vraag stelden we de facility managers op persoonlijke titel. Een overgrote meerderheid (93%) is van mening dat mbo-instellingen hier inderdaad een verantwoordelijkheid in hebben. De volgende citaten representeren de argumenten die de facility managers aandragen:

- *“Gezonde voeding hoort bij algemene vorming van studenten. Het is onderdeel van Vitaal Burgerschap en Leren Loopbaan en Burgerschap. Dat staat bij ons hoog in het vaandel.”*
- *“Overgewicht is een groot maatschappelijk probleem, waar alle instanties een verantwoordelijkheid in hebben.”*
- *“Als school heb je een voorbeeldfunctie, ook op het gebied van voeding. Hoewel de belangrijkste taak hierin bij ouders ligt.”*
- *“Als school heb je de maatschappelijke plicht om als medeopvoeder te wijzen op de gevolgen van het nuttigen van ongezonde producten.”*
- *“Je moet een omgeving creëren waarin een student optimaal kan presteren. Net als de licht- en luchtkwaliteit in het gebouw en de geboden bewegingsmogelijkheden speelt ook de voeding daar een rol in. Gezond eten geeft de student energie en daardoor voelt hij zich fitter.”*

Vrije keuze

Tevens benadrukken de facility managers echter dat scholen in het algemeen en mbo-instellingen in het bijzonder maar tot op zekere hoogte invloed hebben en ook moeten willen hebben op het voedingspatroon van studenten:

- *“De invloed die je hebt is beperkt, omdat er allerlei ongezonde keuzes binnen handbereik liggen, want in de directe omgeving voor handen zijn.”*
- *“Je kunt als school voorlichting geven en opties aanreiken, maar uiteindelijk is het aan studenten zelf om te beslissen wat zij wel en niet eten en drinken.”*
- *“Ik ben voorstander van het stimuleren van gezonde voeding voor scholieren, maar daarbij wil ik de vrije keuze van leerlingen niet aantasten.”*
- *“We moeten ze niet willen betuttelen, want dat heeft een averechts effect.”*
- *“Wij stomen onze leerlingen klaar voor de maatschappij en daar zijn ook al deze verleidingen aanwezig. Je moet ongezonde producten dus niet weren, want het hoort er gewoon bij. Het moet uiteindelijk een vrije keuze zijn van de leerling en ook van de docent om eens een snack te bestellen. Stimuleren okee, maar verbannen vind ik dus fout!”*
- *“De beste verandering is dat de deelnemer zelf bewust kiest, dus bewust wordt van het belang van gezonde voeding.”*

6 Conclusies en aanbevelingen

In opdracht van de MBO Raad hebben het RIVM en DSP-groep een inventariserend onderzoek verricht naar het voedingsaanbod in het mbo, met als kernvraag: In hoeverre is er beleidsmatige aandacht voor het thema en hoe gezond of ongezond is het voedingsassortiment, dat binnen de mbo-instellingen verkrijgbaar is? Om een eerste beeld te krijgen benaderde DSP-groep in deel A van het onderzoek (instellingsniveau) de centrale facility managers van de 66 mbo-instellingen die Nederland telt. Voorliggende rapportage, die gebaseerd is op de reactie van 49 mbo's (een respons van 74%), doet hier verslag van. In deel B van het onderzoek rapporteert het RIVM over een nadere verdieping op locatieniveau.

Gezonde en minder gezonde producten in evenwicht

Het gros van de mbo-locaties beschikt over een kantine (85%), alsmede over (fris)drank- (91%) en snoepautomaten (82%). Het aanbod gezonde en minder gezonde producten, dat wordt aangeboden in de kantines, houdt elkaar naar inschatting van de facility managers in evenwicht. Beslissingen over het assortiment aan etenswaren, snoep, tussendoortjes en dranken worden net zo vaak centraal (op instellingsniveau) als decentraal (op locatieniveau) genomen. Het zijn met name de facility managers en directies die hier een belangrijke stem in hebben.

Veel aandacht voor het thema 'gezonde voeding'

Op ongeveer de helft van de mbo-instellingen en locaties is er expliciet aandacht voor het thema 'gezonde voeding', blijktens een paragraaf hierover in centrale en vaak ook decentrale beleidsdocumenten. In praktijk blijkt het thema nog breder te leven, want vrijwel alle facility managers (93%) zijn van mening dat mbo-instellingen een verantwoordelijkheid hebben in het bevorderen van een gezond voedingspatroon onder studenten en ook hebben vrijwel alle mbo-instellingen (94%) de afgelopen jaren daartoe een of meer maatregelen genomen. Veelal gaat het daarbij om uitbreiding van het kantineassortiment met gezonde producten (79%), aanpassing van de frisdrank- en snoepautomaten (49%), beperking van het aanbod aan minder gezonde producten (45%) en aandacht voor het thema gezonde voeding in de lessen (38%). Aanvullend wordt relatief vaak aangegeven dat met symbolen wordt duidelijk gemaakt welke producten gezond dan wel minder gezond zijn. 70 procent van de mbo-instellingen heeft concrete plannen om dergelijke maatregelen vaker in te gaan zetten in de toekomst.

Voorlichting en promotie

De respondenten benadrukken echter ook dat scholen in het algemeen en mbo-instellingen in het bijzonder maar tot op zekere hoogte invloed hebben op het voedingspatroon van studenten. De heersende opinie is dat scholen een taak hebben om studenten bewust te maken van het belang van gezonde voeding, maar dat de uiteindelijke keuze bij hen zelf ligt.

Om bij te dragen aan een attitudeverandering onder studenten verdient het aanbeveling om de komende jaren in te zetten op een combinatie van voorlichting over en promotie van gezonde voeding. Dat zijn ook de zaken waar draagvlak voor bestaat. In het kader van voorlichting bestaat behoefte aan de ontwikkeling en verspreiding van goede lespakketten voor mbo-opleidingen. Daarnaast dienen, in samenspraak met cateraars, gezonde voedingskeuzes makkelijker en

aantrekkelijker te worden gemaakt dan minder gezonde. Zowel binnen als buiten het mbo zijn hiermee al vele goede ervaringen opgedaan: door deze te inventariseren en te vertalen kan hier ook in het mbo meer gebruik van worden gemaakt.

Tenslotte is het belangrijk om binnen de mbo-instellingen centrale kartrekkers te formeren en equiperen (één per mbo), die een voortrekkersrol op zich nemen voor wat betreft het bevorderen van gezonde voeding, of breder, een gezonde leefstijl. Zij kunnen zorgen voor meer aandacht en verankering van het thema op zowel centraal als decentraal niveau binnen hun instelling. Deze kartrekkers vormen in de toekomst tevens een mooi aanspreekpunt voor de MBO Raad en andere partijen in het kader van 'De Gezonde School'.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

T +31 (0)20 625 75 37
dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

KvK A'dam 33176766

DSP-groep, opgericht in 1984, is een onafhankelijk landelijk bureau voor onderzoek, advies en management, met zestig medewerkers. We werken in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook van maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

Werkvelden

De werkvelden waarop we de meeste expertise hebben opgebouwd zijn veiligheid, jeugd, sport, kunst en cultuur, onderwijs, openbare ruimte en groen, sociaal beleid, stedelijke vernieuwing, welzijn, wonen en wijkgericht werken.

Dienstverlening

We ondersteunen onze opdrachtgevers bij complexe vraagstukken. We kunnen onderzoek doen, een registratiesysteem of monitor ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of tijdelijk het management voeren. DSP-groep geeft ook trainingen, workshops en lezingen.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.